

Główne kręgi kulturowe

- Wprowadzenie
- Przeczytaj
- Grafika interaktywna
- Sprawdź się
- Dla nauczyciela

Ludzie na świecie są bardzo zróżnicowani. Używają różnych języków, wyznają różne religie, mają różny kolor skóry, odznaczają się różnym poziomem wykształcenia, żyją w różnych modelach rodziny i mają odmienne systemy wartości. Wiele z tych cech nie jest bez znaczenia dla poziomu rozwoju gospodarczego. Jak wiesz, istnieje na świecie siedem kontynentów, z których sześć jest stale zamieszkałych. Ten tradycyjny podział na Europę, Azję, Afrykę, Amerykę Północną, Amerykę Południową oraz Australię i Oceanię nie jest wystarczający do określenia zróżnicowania wyżej wymienionych cech. Szczególna różnorodność występuje na kontynencie azjatyckim, gdzie stykają się kultury: prawosławna, zachodnia, islamska, hinduistyczna, chińska, japońska i buddyjska.

Twoje cele

- Wyjaśnisz pojęcie kręgu kulturowego.
- Rozróżnisz kraje należące do poszczególnych kręgów kulturowych.
- Uzasadnisz zależność cech kręgów kulturowych od religii.
- Wykażesz się postawą tolerancji wobec innych kultur.

Przeczytaj

Czym jest kultura?

Kultura jest bardzo szerokim pojęciem. Najczęściej definiuje się ją jako ogół materialnego i duchowego dorobku ludzkości wytworzonego na danym obszarze w ciągu rozwoju cywilizacyjnego: od fazy rolniczej przez przemysłową aż po poprzemysłową (informacyjną). Składają się na nią:

- wartości (ważniejsze i mniej ważne kwestie w życiu),
- normy (oczekiwania społeczeństwa w stosunku do zachowań ludzkich),
- instytucje (stojące na straży wartości i norm),
- artefakty (materialne wytwory kultury),
- dorobek (historia, religia, tradycja, wyznawane wartości, język, nauka i sztuka) zgromadzony w trakcie dziejów i przekazywany z pokolenia na pokolenie.

Kulturę materialną stanowi to, co stworzył człowiek i co ma trwały charakter. Zaliczają się do niej na przykład: budynki mieszkalne, przemysłowe, sakralne, infrastruktura i inne formy zagospodarowania terenu. Nie można jej jednak pojmować jedynie jako dziedzictwa historycznego, czyli zabytków techniki, architektury i sztuki. Każda rzecz jest produktem kultury. Do kultury materialnej zalicza się również sposoby wytwarzania przedmiotów, np. technologię produkcji stali, ceramiki, sposoby uprawy roślin i hodowli zwierząt. Natomiast **kulturę duchową** (nazywaną także symboliczną) należy utożsamiać z systemem wartości wyznaczanym przez religię i etykę. Błędny jest pojmowanie jej wyłącznie jako określonej tradycji, obyczajów i **folkloru** (głównie wiejskiego). W pojęciu tym mieści się przede wszystkim zachowanie ludności oraz stosunek do ludzi i świata. Kultura symboliczna wiąże się z zaspokajaniem potrzeb wtórnych, a więc wyższego rzędu. Jest to świat wartości, estetyki, piękna. Do jej wytworów należą w szczególności dzieła literackie, malarskie, muzyczne, teatralne, architektoniczne i – coraz częściej – elektroniczne (cyfrowe). W skład kultury duchowej wchodzi takie dziedziny jak: język, obyczaj, sztuka, magia, religia, filozofia, nauka, prawo i inne. Najistotniejszą cechą kultury symbolicznej jest to, że jej wytwory mogą zostać spożytkowane (użyte, skonsumowane, zrozumiane)

tylko wtedy, gdy ten, kto je wykorzystuje, rozumie takie same reguły kulturowe jak twórca. Oba powyższe wymiary kultury są od siebie zależne i wpływają na siebie. Wielu badaczy utożsamia kulturę z **cywilizacją**. Inni natomiast określają cywilizację jako najwyższe stadium rozwoju ogólnie rozumianej kultury.

Cywilizacja jest to poziom rozwoju społecznego wyznaczony przez ogół dóbr materialnych, środków technologicznych i stan zorganizowania społeczności.

Krąg kulturowy to wspólnota ludzi mających wspólny system wartości i posługująca się takim samym lub podobnym językiem.

Tradycyjna polska wieś

Źródło: dostępny w internecie: <https://pxhere.com/ko/photo/754882>, domena publiczna.

Miasto pełne drapaczy chmur

Źródło: dostępny w internecie: pixabay.com, domena publiczna.

Rodzaje kultur wg różnych kryteriów

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Kręgi kulturowe (cywilizacyjne)

Już w czasach starożytnych zarysował się podział świata na wielkie regiony społeczno-ekonomiczne. Związany był on z granicami poszczególnych [cywilizacji](#): babilońskiej, egipskiej, greckiej, rzymskiej, chińskiej czy indyjskiej. Następnie powstały kolejne cywilizacje, np. arabska, bizantyjska, osmańska czy wreszcie europejska - związana później z okresem kolonizacji. W związku z ekspansją terytorialną państw rozprzestrzeniały się i mieszały się ze sobą różne poglądy religijne i filozoficzne, systemy wartości czy nurty artystyczne. W ten sposób kształtowały się języki, obyczaje czy alfabety. Różny poziom rozwoju społeczno-ekonomicznego poszczególnych regionów świata jest wypadkową warunków przyrodniczych, historycznych, a także kultury i tradycji.

W 1996 roku amerykański politolog Samuel Huntington wyróżnił 9 kręgów kulturowych (cywilizacyjnych):

- zachodni - w którym można wyróżnić krąg anglo-amerykański (prawie cała Ameryka Północna do Meksyku), krąg europejski (Europa Zachodnia i Środkowa) oraz krąg australijski (cała Australia); główne wartości wyznawane w tym kręgu to poszanowanie obcych kultur, tolerancja, swoboda w działaniu, duża przedsiębiorczość, dążenie do osiągnięcia sukcesu, równouprawnienie; krąg ten opiera się na fundamencie starożytnych cywilizacji Rzymu i Grecji oraz na chrześcijaństwie; przykładami dziedzictwa tego kręgu mogą być: trójpodział władzy, demokratyczne rządy prawa oraz wolnorynkowy system gospodarczy,
- prawosławny - obejmujący Europę Wschodnią i Północną Azję; opierający się na fundamencie chrześcijańskim, ale w obrządku ortodoksyjnym; główne wartości są bardzo podobne do tych w kręgu zachodnim, z tym że wolność jednostki jest tutaj mocno ograniczona; dziedzictwo kręgu prawosławnego to m.in.: bardzo mocne przywiązanie do tradycyjnych wartości, silny związek władz państwowych i kościelnych, poświęcenie jednostki na rzecz społeczności,
- latynoamerykański - obejmuje Amerykę Południową i Środkową wraz z Meksykiem; bardzo charakterystyczne w tym kręgu jest mieszanie się kultur; relacje międzyludzkie są oparte na swobodzie i otwartości; występują duże dysproporcje w poziomie życia mieszkańców; dziedzictwo to na przykład bogata historia rozwoju muzyki i tańca na przestrzeni lat,
- islamski - w jego skład wchodzi kraje Bliskiego Wschodu i Afryki Północnej; oparty na religii muzułmańskiej, brak rozdzielenia religii od państwa; dozwolone wielożenstwo; pozycja mężczyzny jest dużo silniejsza niż kobiety; dużą wartością jest siła; w wielu krajach obowiązuje prawo szariatu, które jest rygorystycznie przestrzegane; do dziedzictwa tego kręgu można zaliczyć: upowszechnienie na całym świecie cyfr arabskich, duży wkład w rozwój dziedzin takich jak matematyka, fizyka,
- afrykański - obejmuje Środkową oraz Południową Afrykę; bardzo charakterystyczną cechą jest duże zróżnicowanie pod względem religijnym, etnicznym oraz kulturowym; krąg oparty na kulturze plemiennej, w której można również zauważyć wpływy islamskie oraz kolonialne; za przykład dziedzictwa może służyć dorobek plemion Afryki jako wkład w kulturę światową,
- hinduski - obejmuje państwa takie jak Indie, Sri Lanka, Nepal, Bangladesz, Mjanma; oparty na hinduizmie; podział społeczeństwa na kasty, ograniczona rola kobiet; przyzwolenie na finansowy i społeczny sukces jest przywilejem tylko

wybranych kast; przykłady dziedzictwa: kuchnia znana na całym świecie oraz bogaty dorobek w zakresie literatury, filmu, tańca,

- chiński - obejmuje Chiny; oparty na fundamencie konfucjanizmu; przedkładanie dobra ogółu nad dobro jednostki, silnie rozwinięta hierarchiczność; powszechna umiejętność pracy zespołowej; kult ciężkiej pracy; dziedzictwo kręgu chińskiego to znana na całym świecie kuchnia czy wynalazki cywilizacji chińskiej,
- japoński - obejmuje Japonię, Koreę Północną i Południową; oparty na fundamencie buddyzmu i shintoizmu; głęboki szacunek do władzy; ogromna pracowitość; bardzo dużą rolę odgrywa honor; punktualność; ścisłe stosunki hierarchiczne; elementy dziedzictwa to kuchnia japońska, ogromny wkład w rozwój filmów animowanych, rozwój nowoczesnych technologii,
- buddyjski - obejmuje Wietnam, Tajlandię, Mongolię; oparty na fundamencie buddyzmu; mieszkańcy dążą do osiągnięcia nirwany, w drodze do której spełniają jedynie konieczne potrzeby i samodoskonalą swoje ciało i ducha; duży nacisk na wyznawane wartości oraz postawy (np. pilność, skupienie); idealnym przykładem dziedzictwa jest karma, czyli właściwy stosunek do innych ludzi.

Kręgi te zostały wyodrębnione w oparciu o podobieństwa i różnice wspólnych elementów kultury danych społeczności, głównie religii i języka, ale również zasad moralnych, systemów wartości, wspólnych świąt, tradycji, historii. Wspomniany wyżej badacz dokonał podziału na kręgi kulturowe w oparciu o nową wówczas teorię geopolityczną „**zderzenia cywilizacji**”. Jego zdaniem może dojść do konfliktu między poszczególnymi kręgami kulturowymi. W przyszłości prawdopodobnie wzrośnie rola kultur wschodnich kosztem kultur zachodnich. Należy pamiętać, że mimo powyższej klasyfikacji świat jest bardzo zróżnicowany kulturowo i wszelkie systematyki są skazane na niepowodzenie. Obecnie krajami, w których szczególnie widoczne są różnice cywilizacyjne, ponieważ zachodzi tam zderzenie cywilizacji, są np. Turcja, Izrael, Etiopia czy Haiti.

Zadaniem geografów jest określenie zasięgu przestrzennego danej kultury i tego, w jaki sposób ludzie przekształcają obszar, na którym żyją, nadając mu charakterystyczny wygląd - **krajobraz kulturowy**. Model Huntingtona jest krytykowany za brak uwzględnienia wewnętrznego zróżnicowania kręgów kulturowych oraz wyznaczenie ostrych granic zamiast łagodnych (przejściowych).

Świat jest bardzo zróżnicowany kulturowo, nawet w obrębie jednego kręgu kulturowego. Upowszechnianie tolerancji kulturowej we współczesnym świecie jest niezwykle ważne. Największą tolerancją odznaczają się kraje kultury zachodniej, gdzie nie ustanowiono religii państwowej.

Konsekwencje zróżnicowania kulturowego i religijnego ludności

Pozytywne

- poznawanie przez ludzi kultur i religii innych krajów,
- rozwój przemysłu, rolnictwa, handlu przez niektóre kultury,
- sukcesy gospodarcze przedstawicieli niektórych kultur, dzięki wartościom którym hołdują, np. przedkładaniu interesu ogółu nad dobro jednostki (Japonia),
- poznawanie nowych języków.

Negatywne

- konflikty na tle religijnym (wojny religijne), w związku z którymi ginie wiele niewinnych osób,
 - złe traktowanie ludzi innych ras, kultur, religii,
 - zacieranie się kultur,
 - pozbawianie miejsc pracy ludności rdzennej przez imigrantów.
-

Kapłan w katolickim kościele

Źródło: Servus Tuus, dostępny w internecie: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Elevation_of_the_Host.jpg, licencja: CC BY-SA 3.0.

Wyznawcy judaizmu

Źródło: W. McLean, dostępny w internecie: https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Western_wall_jerusalem_night.jpg, licencja: CC BY 2.0.

Wyznawcy islamu

Źródło: dostępny w internecie: <https://pixabay.com/fr/photos/maison-d-allah-la-mecque-mosqu%C3%A9e-2217860/>, domena publiczna.

Chrześcijaństwo uznaje równość kobiet i mężczyzn (z wyjątkiem sprawowania funkcji kościelnych i wyznaczania nieco innych ról społecznych). Natomiast w islamie i judaizmie występuje wyraźna dominacja mężczyzn, choć nie zezwala się na przemoc wobec kobiet. Ponadto w wielu krajach kultury islamskiej, gdzie obowiązuje prawo koraniczne, nie zezwala się na praktyki wyznawców innych religii.

Polecenie 1

Zaproponuj przykłady postaw, które możesz przyjąć, wykazując tolerancję wobec innych kultur.

Słownik

cywilizacja

poziom rozwoju osiągnięty przez społeczeństwo w danej epoce historycznej

Źródło: Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/cywilizacja;3888917.html>

folklor

synkretyczna, wieloskładnikowa forma ludowej kultury symboliczno-artystycznej

Źródło: Encyklopedia PWN, <https://encyklopedia.pwn.pl/haslo/folklor;3901773.html>

krajobraz kulturowy

krajobraz utworzony w wyniku działalności człowieka

krąg kulturowy

wspólnota ludzi mających wspólny system wartości i posługująca się takim samym lub podobnym językiem

kultura

ogół materialnego i duchowego dorobku ludzkości wytworzonego na danym obszarze w ciągu rozwoju cywilizacyjnego

Grafika interaktywna

Polecenie 1

Scharakteryzuj poniższe kręgi kulturowe świata. Zwróć uwagę na wartości wyznawane przez społeczności zamieszkujące dane kręgi, a także na wkład w dziedzictwo kulturowe ludzkości. Podaj przykłady państw należących do poszczególnych kręgów.

Główne kręgi kulturowe na świecie

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0. Grafiki w panelach: Wikimedia Commons; pixabay.com; pexels.com; flickr.com; pxfuel.com.

Sprawdź się

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Ćwiczenie 2

Zdecyduj, ile kręgów kulturowych występuje na kontynencie azjatyckim.

- Pięć.
- Sześć.
- Siedem.
- Osiem.

Ćwiczenie 3

Zdecyduj, przez jakie elementy określana jest kultura.

- Religia.
- Muzyka.
- Język urzędowy.
- Szacunek do kobiet i osób starszych.
- Strefa klimatyczna.
- Położenie geograficzne.
- System prawny.

Ćwiczenie 4

Oceń, czy poniższe stwierdzenia są prawdziwe czy fałszywe.

Stwierdzenie	Prawda	Fałsz
Granice między kręgami kulturowymi są w rzeczywistości nieostre.	☐	☐
Ludność należąca do określonego kręgu kulturowego jest jednorodna.	☐	☐
Sudan i Sudan Południowy należą do osobnych kręgów kulturowych.	☐	☐
W przyszłości prawdopodobnie wzrośnie rola kultur wschodnich kosztem kultur zachodnich.	☐	☐

Ćwiczenie 5

Pogrupuj podane państwa do odpowiednich kręgów kulturowych.

Kambodża, Tajlandia, Serbia, Chorwacja, Filipiny, Malezja, Kazachstan, Litwa, Grecja

zachodni	
prawosławny	
islamski	
buddyjski	

Ćwiczenie 6

Połącz podane nazwy kręgów kulturowych z ich charakterystyką.

wolność jednostek, swoboda wyrażania opinii, demokracja, szacunek dla wszystkich istnień, mniejsza rola kobiet niż mężczyzn, kastowość społeczeństwa, kult silnej władzy, duża otwartość i bezpośredniość, bezwzględne posłuszeństwo żon wobec mężów, twarde zasady moralne, legalna poligamia, pracowitość, honor, dyscyplina, tradycja i rodzina, tygiel kulturowy, duża rola wiary i obrzędowości, muzyka i taniec

zachodni	
prawosławny	
islamski	
japoński	
latynoamerykański	
hinduski	

Ćwiczenie 7

Korzystając z dostępnych źródeł informacji geograficznej, wyjaśnij pojęcie multikulturalizmu.

Ćwiczenie 8

Oceń miejsce Polski na tle kręgów kulturowych świata.

Dla nauczyciela

SCENARIUSZ LEKCJI

Imię i nazwisko autora: Kamil Kaliński

Przedmiot: geografia

Temat zajęć: Główne kręgi kulturowe

Grupa docelowa: III etap edukacyjny, liceum/technikum, zakres podstawowy, klasa II

Podstawa programowa

VIII. Przemiany struktur demograficznych i społecznych oraz procesy osadnicze: rozmieszczenie i liczba ludności, przemiany demograficzne, migracje, zróżnicowanie narodowościowe, etniczne i religijne, kręgi kulturowe, sieć osadnicza, procesy urbanizacji, rozwój obszarów wiejskich.

Uczeń:

1) wyróżnia główne kręgi kulturowe, przedstawia wartości wyznawane przez ich społeczności oraz wkład w dziedzictwo kulturowe ludzkości.

Kształowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji,
- kompetencje matematyczne oraz kompetencje w zakresie nauk przyrodniczych, technologii i inżynierii,
- kompetencje cyfrowe,
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się.

Cele operacyjne

Uczeń:

- wymienia i charakteryzuje główne kręgi kulturowe na świecie,
- podaje przykłady krajów należących do poszczególnych kręgów kulturowych,
- wyjaśnia, jak religie wpływają na cechy poszczególnych kręgów kulturowych,
- wyjaśnia, na czym polega płynność granic między kręgami kulturowymi,
- wyjaśnia, na czym polega postawa tolerancji wobec innych kultur.

Strategie nauczania: konektywizm, odwrócona klasa

Metody nauczania: dyskusja, praca z e-materiałem, pogadanka, odgrywanie ról

Formy zajęć: praca indywidualna, praca w grupach, praca w parach, praca całego zespołu klasowego

Środki dydaktyczne: e-materiał, komputer, projektor multimedialny (lub tablety z dostępem do internetu), zeszyt przedmiotowy, ścienna mapa polityczna

Materiały pomocnicze

Huntington S.P., *The Clash of Civilizations?*, „Foreign Affairs” 1993, vol. 72, no. 3, s. 22–49.

Trojnar E., *Kręgi kulturowe a kultury organizacyjne. Wpływ kultury narodowej na procesy zarządzania*, [w:] *Zarządzanie międzykulturowe*, B. Glinka, A. Jelonek (red.), Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego, Kraków 2010, s. 33–54, [online], dostępny w internecie: <https://ruj.uj.edu.pl/xmlui/handle/item/85035>.

**Wielka Encyklopedia Geografii Świata*, t. 12: *Ludność świata*, T. Kaczmarek, T. Koralewski, R. Matykowski (red.), Wydawnictwo Kurpisz, Poznań 1998.

PRZEBIEG LEKCJI

Kilka lekcji wcześniej nauczyciel dzieli uczniów na dziewięć grup i prosi o wejście w role mieszkańców różnych kręgów kulturowych. Uczniowie losują następujące: zachodni, prawosławny, latynoamerykański, islamski, afrykański, chiński, japoński, hinduski i buddyjski. Nauczyciel prosi grupy o zapoznanie się z tym e-materiałem oraz innymi, dodatkowymi źródłami informacji geograficznej. Informuje, że będą opowiadali oni pozostałym uczniom o wartościach, którymi odznacza się ludność przynależąca do danych kręgów kulturowych, a także o ich wkładzie w dziedzictwo kulturowe ludzkości. Uczniowie mogą przygotować odpowiednie rekwizyty, stroje, ciekawostki itp.

Faza wprowadzająca

- Czynności organizacyjne (powitanie, sprawdzenie obecności).
- Sprawdzenie zadania domowego.
- Dialog z uczniami mający na celu usystematyzowanie podstawowych wiadomości na temat głównych religii na świecie i ich podstawowych założeń.
- Przedstawienie celów lekcji.

Faza realizacyjna

- Nauczyciel prowadzi dialog z uczniami na temat kultury: czym jest, co obejmuje, jak ją można podzielić. Może posiłkować się wyświetlonym na ekranie fragmentem części „Przeczytaj”.
- Następnie nauczyciel prowadzi pogadankę na temat kręgów kulturowych: ich liczby, rodzajów i krajów, które do nich należą. Może posiłkować się wyświetlonym na ekranie fragmentem części „Przeczytaj”, a także mapą kręgów kulturowych z grafiki

interaktywnej. Uczniowie we wspólnej dyskusji wyjaśniają, na czym polega płynność granic między kręgami kulturowymi, podają przykłady przejawów tej płynności.

- Po zakończonej pracy nauczyciel prosi poszczególne grupy (we wskazanej przez niego kolejności) o przedstawienie przygotowanych wystąpień. Po każdym wystąpieniu pozostali uczniowie mogą zadawać pytania. Nad przebiegiem tej części lekcji czuwa nauczyciel.
- W kolejnym etapie nauczyciel dyskutuje z uczniami na temat państw, w których mogą nastąpić zderzenia cywilizacji, a także na temat krajobrazu kulturowego i tolerancji wobec innych kultur.
- Po zakończonej dyskusji nauczyciel prosi uczniów o wykonanie w parach polecenia z części „Przeczytaj” e-materiału. Kiedy uczniowie wykonają to polecenie, nauczyciel prosi kilku uczniów o przedstawienie swoich odpowiedzi.
- W następnym etapie lekcji nauczyciel wyświetla na tablicy zadania z bloku ćwiczeń interaktywnych. Wskazani uczniowie podchodzą do tablicy i rozwiązują kilka z nich.

Faza podsumowująca

- Podsumowanie i utrwalenie nowej wiedzy poprzez wyświetlenie na ekranie grafiki interaktywnej i jej krótkie podsumowanie przez nauczyciela.
- Nauczyciel nagradza aktywnych uczniów, ocenia pracę w grupach i przypomina cele zajęć.
- Pożegnanie i zaproszenie na kolejną lekcję.

Praca domowa

- Wykonanie krzyżówki dotyczącej kręgów kulturowych (minimalną liczbę liter, z której ma się składać hasło, określa nauczyciel, w zależności od potrzeb i poziomu klasy).
- Opcjonalnie można także prosić o zapoznanie się z kolejnym tematem lekcji (w przypadku blended learning).

Wskazówki metodyczne opisujące różne zastosowania danego multimedium

Grafika interaktywna może posłużyć zarówno przed lekcją (przygotowanie do odgrywania ról), w trakcie lekcji (podczas odgrywania ról i w fazie podsumowującej) oraz po lekcji (w celu utrwalenia wiadomości). Może także znaleźć swoje zastosowanie na lekcji powtórzeniowej i podczas wykonywania pracy domowej. Może zostać wykorzystana podczas lekcji poświęconej społeczno-kulturowym uwarunkowaniom zróżnicowania modelu rodziny i poziomu diety w różnych regionach świata (zakres podstawowy: VIII. 4), a także podczas zajęć poświęconych kulturowemu postrzeganiu przestrzeni (zakres rozszerzony: VIII. 3).